

Reflection of Values in Life Studies Curriculum to Life Studies Textbook

Ahmet Akif ERBAŞ **, İrfan BAŞKURT ***

Received date: 15.12.2020

Accepted date: 11.07.2021

Abstract

Whether the issue of values specified in the curriculum and the values desired to be acquired by the students in the textbooks match with each other is a remarkable problematic. In this respect, it is important to examine the compatibility of life science textbooks with life science teaching programs and to make the course more efficient in terms of values education. This research is a qualitative study aimed at revealing the status of the values specified in the life science curriculums in the life studies textbooks. In the study, it was investigated whether the values specified in the life science curriculums correspond to the textbooks. Document examine method was used in the research. In the 2018 - 2019 academic year, the 1st, 2nd and 3rd grade life studies textbooks taught in Turkey were determined as the documents to be studied. In the analysis of qualitative data, descriptive and content analysis techniques were used. Data were analyzed by using the NVivo qualitative analysis program. As a result of the research; it was determined that 574 value expressions were included in the content of the first-grade life science textbook, 583 value expressions were included in the content of the second-grade life science textbook, 1072 value expressions were included in the content of the third-grade life science textbook (universal communication publisher), 933 value expressions were included in the content of the third grade life science textbook (the ministry of national education publisher). It was observed that the responsibility, self-control, social values were commonly used values in the first-grade life science textbooks and the responsibility, self-control, helpfulness values were the common values in the second-grade life science textbooks.

Keywords: Values education, life science course, life science teaching program, life science textbook.

* This article was produced from the first author's doctoral thesis titled "A Research on Values Education within the Scope of Life Studies Lesson: Expectations, Practices and Suggestions" conducted under the supervision of the second author.

** Zonguldak Bulent Ecevit University, Child Development Department, Zonguldak, Turkey; akiferbas@gmail.com

*** Istanbul University - Cerrahpaşa, Basic Education Department, Istanbul, Turkey; irfanbaskurt54@gmail.com

Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki Değerlerin Hayat Bilgisi Ders Kitaplarına Yansıma Durumu

Ahmet Akif ERBAŞ **, İrfan BAŞKURT ***

Geliş tarihi: 15.12.2020

Kabul tarihi: 11.07.2021

Öz

Öğretim programlarında belirtilen değerler ile ders kitaplarında öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği konusu dikkate değer bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan, hayat bilgisi ders kitaplarının, hayat bilgisi öğretim programlarıyla uyumunun incelenmesi, değerler eğitimi açısından söz konusu dersin daha verimli hale getirilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu araştırma, hayat bilgisi öğretim programlarında belirtilen değerlerin hayat bilgisi ders kitaplarında yer alma durumlarının ortaya konması amacıyla yönelik nitel bir çalışmadır. Araştırmada, hayat bilgisi öğretim programlarında belirtilen değerlerin ders kitaplarında karşılığının olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 2018 - 2019 eğitim - öğretim döneminde Türkiye’de okutulan 1, 2 ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitapları, üzerinde çalışılacak dokümanlar olarak belirlenmiştir. Nitel verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Verilerin analizi NVivo nitel analiz programı yardımıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda; 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında 574 değer ifadesinin, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında 583 değer ifadesinin, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında (evrensel iletişim yay.) 1072 değer ifadesinin, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitabında (MEB yay.) 933 değer ifadesinin yer aldığı belirlenmiştir. 1. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en çok sorumluluk, öz denetim, toplumsallık değerleri, 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında en çok sorumluluk, öz denetim, yardımseverlik değerleri, 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında en çok sorumluluk, öz denetim, tasarruf değerlerine rastlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Değerler eğitimi, hayat bilgisi dersi, hayat bilgisi öğretim programı, hayat bilgisi ders kitabı.

* Bu makale birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yürütülen “Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Zonguldak, Türkiye; akiferbas@gmail.com

*** İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Temel Eğitim Bölümü, İstanbul, Türkiye; irfanbaskurt54@gmail.com

1. Giriş

Eğitimin amacı her dönemde tartışılan bir konudur. Bu tartışmalar esas olarak insanın zihin, beden, duygu ve irade gelişimleri üzerine odaklanmaktadır. Ahlak ve değerler hayatla doğrudan ilgili olması ve bireylerin insanca yaşama gayretlerine yardımcı olması bakımından, her dönemde eğitimin hem hedefi hem de konusu olmuştur (Aydın, 2003). Değerler eğitiminin aileden sonra verildiği ilk yerin okul öncesi ve ilkökul kademesi olması dolayısıyla, eğitim kurumlarındaki değerler eğitiminin durumu önem arz etmektedir. Eğitim kurumlarında verilen değerler, ilgili kazanımlar ve ders kitapları yoluyla öğrencilere sunulmaktadır. Okulun temel görevlerinden biri, öğrencilerin değerleri benimseyip yaşamlarında uygulayabilmelerini sağlamaktır. Bu süreçte hayat bilgisi dersi ve hayat bilgisi ders materyalleri önemli bir yer teşkil etmektedir (Güzel, 2013). Eğitim kurumları toplumun temel kültürünü ve değerlerini geliştirme görevini üstlenirken, bu görevi üstlenen derslerin başında hayat bilgisi dersi gelmektedir (Özkan, 2009).

Toplumlar değerlerini, örf, adet, gelenek ve göreneklerini, eğitim sistemi ve eğitim kurumlarının yardımıyla yaşatmakta ve yarınlara aktarabilmektedir (Jones, 2009). Bu konuda ilkökul kurumları, tüm kollarıyla ve unsurlarıyla bu aktarım sürecine hizmet etmektedir. İlkokulda değer aktarımının önemli basamaklarından biri okullarda okutulan ders kitaplarıdır. Öğretimin meydana gelmesi için öğretim araç ve gereçlerine gereksinim duyulmaktadır. Araç - gereçler öğretimin niteliğini etkileyen temel öğelerden biridir. Eğitim - öğretim araç - gereçleri, davranışların kazanılmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Zira araç - gereçler, öğrenmenin zamanında gerçekleşmesinde, ekonomik ve kalıcı olmasında, öğrenme ortamının sağlıklı bir şekilde oluşmasında önemli rol ve görevler üstlenmektedir (Ulu Kalın, 2007). Ders kitapları, eğitim - öğretimde kullanılan araç - gereçlerin başında gelmektedir. Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ait bilgileri planlı ve düzenli bir biçimde inceleyip açıklayan, bilgi kaynağı olarak öğrenciyi dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve eğiten temel unsurdur. Ders kitabı, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacıyla kullanılan basılı eser olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2008).

Ceyhan ve Yiğit'e (2004) göre kitaplar, eğitim - öğretimin vazgeçilmez unsurları olarak insan gücünün niteliğinin geliştirilmesinde öğretmenler, fiziki imkânlar ve öğretim programları kadar öneme sahiptirler. Diğer yandan ders kitapları, eğitim programı ile öğrenci arasında köprü görevi gören, öğretimde öğretmenin gücünü artıran, öğretmenin kazandırmak istediklerini daha sistematik vermesini sağlayan, öğrenciye konuları tekrar etme imkânını veren temel materyallerdir (Ataman, 2001). Ders kitapları, öğretim programlarının içeriğini yansıtacak, ilgili dersin kazanımlarını kazandıracak, öğrencileri bilgi, beceri ve değer yönünden geliştirecek şekilde hazırlanmalıdır. Ders kitaplarının hazırlanışı aşamasında sınıf düzeylerine göre gelişim özelliklerinin de dikkate alınması gerekmektedir (Erol, 2010). Bu bağlamda, ders kitaplarının bilinçli bir şekilde hazırlanması ve kullanılması, gelecek nesillerin olumlu değerler ile donatılmış olarak yetiştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Karagöz, 2009).

Hayatın ilk yıllarında öğrenilen bilgilerin hayatın kalanı için temel oluşturduğu gerçeği herkesçe malumdur. İlkokul dönemini eğitim sürecinin kritik dönemi olarak düşünecek olursak, ilkökul yıllarında öğrenilen değerlerin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sınıf ortamında en fazla kullanılan eğitim - öğretim araçlarından biri olan ders kitaplarının değerler eğitimi açısından yeterli ve nitelikli olması önem arz etmektedir. Özellikle öğrencilerin hayatı anlamlı bir şekilde öğrendiği hayat bilgisi ders kitabına (HBDK) değerler eğitimi açısından

önemli görevler düşmektedir. Bireylerin hayatı anlamlandırmasında yol gösterici derslerden biri olan hayat bilgisi dersi, değer kazandırmadaki etkisinden dolayı ilkökul döneminde değerler eğitimi açısından önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda çocuğun dünyaya açılan ilk penceresi olan HBDK'nda değerler, genellikle metinler ve görseller aracılığı ile sunulmaktadır. Bu anlamda öğrencilere değer kazandırma açısından HBDK'ları oldukça önemli bir eğitim - öğretim materyali özelliği taşımaktadır (Özkan, 2017).

İlkökul öğretim programlarına uygun olarak hazırlanan ders kitapları sadece öğrenci için değil, aynı zamanda öğretmen için de etkili bir kaynak görevi görmektedir. Zira öğretmen derste öğreteceği bilgiyi ders kitaplarında hazır olarak bulabilmektedir. Fakat burada ders kitaplarının öğretim programını yansıtmama durumu oldukça önem arz etmektedir. Ders kitapları, milli eğitimin genel felsefesi ve öğretim programının içeriği ile tutarlı olmak zorundadır. Öğretmenler öğrencilere ek bilgiler vermek istedikleri durumlarda ise öğretim programına ve ders kitaplarına paralel olarak diğer materyalleri ve teknolojik araçları da kullanabilirler. Çünkü kullanılan ek materyal ve eğitim araç - gereçleri öğretimin etkililiğini artırmaktadır (Yıldırım, 2006). Yukarıda da ifade edildiği gibi araç - gereçler, eğitim - öğretimi destekleme hususunda önemli rol oynadıklarından, bu amaca hizmet edebilecek araç - gereçlerin hazırlanması, öğretim sürecini zenginleştirir, öğrenmeyi daha kalıcı hale getirir ve hızlandırır. Diğer yandan öğrenme - öğretme sürecinin araç - gereçlerle desteklenmesi ve öğretim amaçlarına uygun yöntem ve tekniklerin kullanılması, hedeflenen kazanımlara ulaşılması için önemli unsurlardır (Gülener, 2010).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 2005 yılında uygulamaya koyduğu hayat bilgisi öğretim programının (HBÖP) içeriğine eklediği kişisel nitelikler ve değerler ile birlikte, planlı ve programlı olarak değerlerin eğitim - öğretim yoluyla öğrencilere kazandırılmasını amaçlamıştır (MEB, 2005). 2005 yılından günümüze kadar öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerler değişikliğe uğramakla beraber, değerler eğitiminin öneminin korunduğu ve değerler eğitiminin programlarda kendine yer bulmaya devam ettiği görülmektedir. Bu değişimler, HBDK'larında da değişimleri beraberinde getirmektedir.

MEB, eğitim programları, öğretim programları ve dersler yoluyla değerlerin kazandırılmasını bir görev olarak üstlenmiştir. Bu çerçevede özellikle 18. Milli Eğitim Şurası'nın kararlarında (MEB, 2010) ve 2010 yılındaki ilk ders genelgesinde görüleceği üzere, MEB'in değerler eğitimi önemsediği ve dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, öğretim programlarının ve derslerin etkili olup olmadığına, arzu edilen sonuçları verip vermediğine dair bilimsel çalışmalar mevcut olsa da, değerler alanının değişime açık olması (Gündüz, 2014), duyuşsal alana hitap etmesinden ve çözümlenmesinin zor olmasından dolayı farklı araştırmaların yapılması gerekliliği önem arz etmektedir.

MEB, Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında yetiştirilmek istenen bireylere ait özellikleri; "millî, manevi ve evrensel değerleri tanıyan, benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışa dönüştüren bireyler yetiştirmek" olarak belirtmektedir (MEB, 1973). Bu hedeflerde değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu amaçla toplumda yer bulan ulusal ve evrensel değerlerin öğrencilere kazandırılması önemli bir konudur. Söz konusu değerlerle ilgili 2018 yılında yayınlanan HBÖP'nda, kök değerler adı altında "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerlerinin yer aldığı görülmektedir (MEB, 2018).

HBÖP'nda belirtilen kazanımlar, HBDK'larındaki içerik aracılığıyla öğrencilere sunulmaktadır. Öğretim programlarında belirtilen kazanımların ders kitaplarıyla uyumlu olmaması ve yine bu

kazanımların uygun şekilde verilememesi, hedeflere ulaşmada büyük eksikliklere yol açabilmektedir. Öğretim programlarında belirtilen değerler ile ders kitaplarında öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği konusu dikkate değer bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan ders kitaplarının öğretim programlarında belirtilen değerleri öğrencilere kazandırabilecek nitelik ve içeriğe sahip olup olmadığı da önemli bir konudur. Bu açıdan, ders kitaplarının öğretim programlarıyla uyumunun incelenmesi, değerler eğitimi açısından söz konusu dersin daha verimli hale getirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Alanyazında, değerlerin kuramsal boyutu, değerler eğitimi, değerlerin kazandırılması, farklı dersler özelinde değerler eğitimi, ders kitaplarında değerler eğitimi, vb. konularda çalışmalar mevcuttur (Akbaş, 2004; Baydar, 2009; Beldağ, 2012; Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Çengelci, 2010; Demirhan İşcan, 2007; Harris, 1991; Gündüz, 2014; Karagöz, 2009; Kasa, 2015; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013; Lovat ve Clement, 2008; Meydan, 2012; Pilatin, 2016; Schwartz, 1992; Schwartz, 1994; Tahiroğlu, 2011; Yalar, 2010; Yaşaroğlu, 2013). Nicel, nitel ve karma yöntemlerin kullanıldığı bu çalışmalarda, araştırmacılar değerler eğitiminin farklı boyutlarını ele almışlardır. Alanyazında değerler eğitimi ile ilgili olarak Türkçe, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, tarih, vd. derslerde çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, hazırlanan değerler eğitimi programlarının sınanması, hangi değerler eğitimi yaklaşımlarının uygulandığı ve uygulanan değerler eğitimi yaklaşımlarının sınanması, ders kitaplarının ve diğer basılı kaynakların değerler açısından incelenmesi, öğretmen, veli, öğrencilerin görüşlerinin alınması, okullardaki uygulamaların tespiti, değerler eğitimi ile ilgili yaşanan sorunlar, vb. çalışmalar yapılmıştır. Hayat bilgisi dersi ve değerler eğitimi bağlamında yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde, çalışmamıza benzer bütüncül bir çalışma tespit edilmemiştir. Bu sebeple çalışmamızın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, HBÖP'lerinde belirtilen değerlerin HBDK'larında karşılığının olup olmadığının araştırılmasıdır. Genel amaca bağlı olarak araştırmada aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. HBÖP'lerinde belirtilen değerlerin 1. sınıf HBDK'larına yansımaya durumu nasıldır?
2. HBÖP'lerinde belirtilen değerlerin 2. sınıf HBDK'larına yansımaya durumu nasıldır?
3. HBÖP'lerinde belirtilen değerlerin 3. sınıf HBDK'larına yansımaya durumu nasıldır?

2. Yöntem

HBDK'larındaki değerlerin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle gerçekleştirilen araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu anlamda, pek çok doküman nitelikli veri kaynağı olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu kapsamda araştırmada, HBÖP'lerinde yer alan değerlerin HBDK'larındaki yeri araştırılmış, HBDK'larının HBÖP'nde yer alan değerleri ne şekilde karşılayıp karşılamadığı problemi ele alınmıştır.

2.1. Çalışmanın Materyali

Araştırmada incelenen ders materyalleri; 2018 - 2019 eğitim - öğretim yılında Türkiye genelindeki ilkokullarda okutulan HBDK'larıdır. Araştırmada tüm materyallerin ulaşılabilir olması ve tüm materyallerin analizinin yapılmasının gerekliliği göz önünde bulundurularak

2018 - 2019 eğitim - öğretim döneminde Türkiye’de okutulan 1, 2 ve 3. sınıf HBDK’ları, üzerinde çalışılacak materyaller olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda 2018 – 2019 eğitim - öğretim yılında Türkiye genelinde 1. ve 2. sınıfta birer HBDK, 3. sınıfta ise iki farklı HBDK okutulmaktadır. Üzerinde inceleme yapılan HBDK’larına ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Doküman İncelemesinde Ele Alınan Hayat Bilgisi Ders Kitapları

Kitap ismi	Yayın evi	Yazar	Basım Yılı-Yeri	Sayfa Sayısı
İlkokul 1. Sınıf HBDK	Kök - E Yay.	Ejder DEMİR	2018-Ankara	204
İlkokul 2. Sınıf HBDK	Soripekyolu Yay.	Çiğdem KUŞKAYA	2018-Ankara	246
İlkokul 3. Sınıf HBDK	Evensel İletişim Yay.	Esra ÖZCAN	2018-Ankara	236
İlkokul 3. Sınıf HBDK	Milli Eğitim Bakanlığı Yay.	Elif ÇELİKBAŞ - Fatma GÜREL - Nazile ÖZCAN	2018-Ankara	200

Tablo 1’de görüldüğü gibi, üzerinde doküman incelemesi yapılan dört adet HBDK bulunmaktadır. Bu kitaplardan bir tanesi 1. sınıf, bir tanesi 2. sınıf ve iki tanesi 3. sınıf HBDK’dır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

HBDK’larının incelenmesi sürecinde betimsel analiz ve içerik analizi uygulanmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunulmasıdır. Bu amaçla, elde edilen veriler önceden belirlenen temalara göre belirlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İçerik analizi ise, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenbilir bir teknik olarak tanımlanabilir (Büyükoztürk vd., 2016).

HBDK’larındaki değerlerin incelenmesi amacıyla uzman görüşleri (1 Prof. Dr., 3 Doç. Dr., 1 Öğr. Gör, 1 sınıf öğretmeni) alınarak araştırmacı tarafından “değer inceleme formu” geliştirilmiştir. Değerlerin müstakil olarak öğretim programlarında yer aldığı; 2005, 2009, 2015, 2017, 2018 HBÖP’larındaki değerlerden hareketle hazırlanan “değer inceleme formu” yardımıyla, HBDK’larındaki değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle 1, 2 ve 3. sınıf HBDK’larının, HBÖP’larındaki değerleri içerip içermediği “değer inceleme formu” yardımıyla incelenmiştir. Kitaplardaki metinler, resimler / görseller, etkinlikler, ölçme - değerlendirme bölümlerindeki içeriklerin hangi değerleri yansıttıkları araştırmacı tarafından incelenmiş ve gerekli betimlemeler yapılmıştır. Bu aşamada alanyazında değerler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalardan (Beldağ, 2012; Demirhan İşcan, 2007; Güzel Candan ve Ergen, 2014; Öztürk, ve Özkan, 2018) ve Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’ten (TDK, 2018) faydalanılmıştır. Hangi değerlerin ne anlama geldiği ve hangi kodları barındırdığı incelenerek kitaplarda yer alan ifadeler ve görseller buna göre değer kodlarına ayrılmıştır. Bu aşamada kitaplardaki ifadeler ve görseller birden çok değeri yansıtmaya durumuna karşın birkaç değer koduyla kodlanmıştır. Kodlama aşamasında her bir kitap için ünite bazında kodlama yapılarak süreç ilerlemiştir. Üniteler kodlandıktan sonra belli bir süre ara verilmiş olup (ortalama 1 - 2 hafta), bu arada kitapların kodlama yapılan bölümleri incelenmemiştir. Aranın ardından kodlama yapılan bölümler tekrar incelenerek yapılabilecek hatalar ve tutarlılık gözden geçirilmiştir. Bu yöntemle tüm kitaplar bitirildikten sonra araştırmacı nitel analiz ve NVivo eğitimi alarak kitapların çözümlemesini bir kez de NVivo programı üzerinden yapmıştır. Böylece analizlerin güvenilirliği ve geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. NVivo programı vasıtasıyla ders kitapları sınıf düzeyinde ayrı ayrı incelenerek metinler, resimler / görseller, etkinlikler, ölçme - değerlendirme bölümleri üzerinde içerik analizleri yapılmıştır. Öğretim programlarında yer alan değerler belli olduğundan dolayı, bu değerler kod olarak atanmış ve betimlemeler buna göre yapılmıştır.

Oluşturulan kod ve temaların doğruluğu ve güvenilirliği uzman görüşleri alınarak artırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yüksek lisans çalışmasını değerler eğitimi üzerine yapan, hem yüksek lisans hem doktora çalışmasında nitel analiz yöntemlerini kullanan, değerler eğitimi üzerine çalışmaları bulunan bir uzmana oluşturulan kod ve temalar inceletilerek kodlama doğruluğu artırılmaya çalışılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki tutarlılığın belirlenmesi amacıyla görüş birliğinin formüle edildiği modele göre kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin en az % 80 olması beklenildiği belirtilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Çalışmamızda görüş birliği bulunan (320 adet) ve görüş birliği bulunmayan (24 adet) kodlar arasındaki uyum yüzdesi % 93,02 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen veriler dikkate alındığında tarafımızca yapılan kodlamaların güvenilirlik değerlerinin yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

3. Bulgular

Tablo 2: Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Değer Frekansları

Hayat Bilgisi Ders Kitapları	Metin	Resim/ Görsel	Etkinlik	Ölçme - Değerlendirme	Toplam
1. Sınıf HBDK	241	212	78	43	574
2. Sınıf HBDK	199	232	68	84	583
3. Sınıf HBDK (Evrensel İletişim Yay.)	580	282	102	108	1072
3. Sınıf HBDK (MEB Yay.)	395	211	213	114	933
Toplam	1415	937	461	349	3162

Tablo 2’de görüldüğü üzere 1. sınıf HBDK’nda 574 adet, 2. sınıf HBDK’nda 583 adet, 3. sınıf HBDK’nda (evrensel iletişim yay.) 1072 adet, 3. sınıf HBDK’nda (MEB Yay.) 933 adet değer ifade içeren içerik bulunmuştur. Bununla birlikte kitaplardaki değer ifadelerinin 1415’i metinlerde, 937’si resimlerde / görsellerde, 461’i etkinliklerde, 349’u ölçme - değerlendirme bölümlerinde geçmektedir. Ders kitaplarına ilişkin ayrıntılı bulgular, ilerleyen sayfalarda ayrıca verilmiştir.

3.1. Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabına İlişkin Bulgular

Tablo 3 incelendiğinde, 1. sınıf HBDK’nda 574 değer ifade eden içeriğin bulunduğu görülmektedir. Bu değer ifadelerinden 241’i metinlerde, 212’si resimlerde / görsellerde, 78’i etkinliklerde, 43’ü ölçme - değerlendirme bölümlerinde geçmektedir. 1. sınıf HBDK’nda en çok rastlanan değerlerin; 151 frekans ile sorumluluk, 104 frekans ile öz denetim, 29 frekans ile toplumsallık ve saygı değeri olduğu görülmektedir. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile dürüstlük, bilimsellik ve merhamet değerleri olduğu görülmektedir. Barış, doğruluk, hoşgörü ve öz saygı değerlerinin ise 1. sınıf HBDK’nda yer almadığı görülmektedir. İlkokul 1. sınıf HBDK’ndaki değer ifade eden içerikler aşağıdaki tema başlıklarının altında gösterilmiştir. Her başlığın altında temalara göre 1. sınıf HBDK’ndan alıntılara yer verilmiştir.

Tablo 3: Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Değer Frekansları

DEĞERLER		1. Sınıf HBDK				
		Metinler	Resimler / Görseller	Etkinlikler	Ölçme - Değerlendirme	TOPLAM
2018 HBÖP'ndeki Değerler	Adalet	3	-	-	1	4
	Dostluk	5	8	2	-	15
	Dürüstlük	-	-	-	1	1
	Öz Denetim (Oto Kontrol)	41	37	18	8	104
	Sabır	4	1	-	-	5
	Saygı	11	9	5	4	29
	Sevgi	8	15	-	1	24
	Sorumluluk	66	54	21	10	151
	Vatanseverlik	12	11	4	1	28
	Yardıms severlik	14	7	5	1	27
	2005-2009-2015-2017 HBÖP'ndeki Değerler	Aile Birliğine Önem Verme	2	5	1	-
Bağımsızlık		10	11	4	1	26
Barış		-	-	-	-	-
Bilimsellik		1	-	-	-	1
Çalışkanlık		2	4	1	-	7
Dayanışma		5	3	2	2	12
Doğa Sevgisi - Doğal Çevreye Duyarlılık		12	8	2	2	24
Doğruluk		-	-	-	-	-
Estetik		5	1	1	-	7
Güven		1	3	-	-	4
Hoşgörü		-	-	-	-	-
Kültürel Değ. Kor. - Kültürel Mirasa Duyar		4	4	1	1	10
Merhamet		1	-	-	-	1
Misafirperverlik		2	1	-	1	4
Öz güven		7	7	3	-	17
Öz saygı		-	-	-	-	-
Paylaşma		1	1	1	-	3
Toplumsallık		10	11	4	4	29
Vefa	3	5	1	-	9	
Yeniliğe Açıklık	1	1	-	-	2	
Diğer*	Tasarruf	10	5	2	5	22
	TOPLAM	241	212	78	43	574

* : HBÖP'lerinde olmayıp inceleme sonucunda ortaya çıkan değer.

3.1.1. Metinler temasına ait bulgular

Tablo 3'de görüleceği üzere, 1. sınıf HBDK'ndaki metinlerin içeriğinde en çok; 66 frekans ile sorumluluk, 41 frekans ile öz denetim, 14 frekans ile yardıms severlik, 12'şer frekans ile vatanseverlik ve doğa sevgisi - doğal çevreye duyarlılık değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile bilimsellik, güven, merhamet, paylaşma ve yeniliğe açıklık değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, barış, doğruluk, hoşgörü ve öz saygı değerlerinin ise 1. sınıf HBDK'nda yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 1. sınıf HBDK'ndaki metinlerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Sorumluluk Değeri: “Demir’in ders sırasında tuvaleti geldi. Parmak kaldırarak öğretmeninden izin istedi ve tuvalete gitti. Ellerini yıkadıktan sonra tuvalete girdi ve kapısını kapattı. Tuvaletini yaptı. Tuvalet kâğıdı kullanarak temizlendi. Sifonu çektikten sonra tuvaletten çıktı. Ellerini sabun kullanarak yıkadı ve havlu kâğıtla kuruladı. Oyalanmadan sınıfına gitti (s. 30).” Bu ifadeler, Demir’in tuvalete gitmeden önce, tuvaletteyken ve tuvaletten ayrılış sırasında sergilediği davranışları, sorumluluk sahibi birey tarafından sergilenen davranışları yansıtmaktadır.

Öz Denetim (Oto Kontrol): “Arkadaşlar, okulda düzeni sağlamak ve can güvenliğimizi korumak için kurallar konulmuştur. Okulumuzun kurallarını öğrenelim ve bunlara uygun davranalım (s. 38).” Bu ifadeler, okuldaki kuralları öğrenip bu kurallara uygun davranmaya, öğrencinin kendini kontrol etmesine vurgu yapmaktadır. Bu şekilde öz denetim değerine yer verildiği anlaşılmaktadır.

Vatanseverlik Değeri: “Bayrak törenlerinde İstiklâl Marşı’nı söyleriz. Bayrağımız, ulusumuzun bağımsızlığını simgeler. Bağımsız olan ulusların bayrağı ve marşları vardır. Bayrağımızı ve İstiklâl Marşı’mızı sever ve bunlara saygı gösteririz (s. 26).” Bu ifadeler, ulusumuzun bağımsızlık simgesi olan İstiklâl Marşımıza ve bayrağımıza dikkat çekerek vatanseverlik değerini ön plana çıkarmaktadır.

Toplumsallık Değeri: “Evimizin çevresinde, okul yolunda, parkta birçok kişiyle karşılaşırız. Bunlardan bazıları daha önceden tanıdığımız kişiler olabilir. Bazılarını ise tanımıyor olabiliriz. Tanıdığımız kişilerle karşılaştığımızda onlarla selamlaşırız. Birbirimize iyi dileklerde bulunuruz (s. 126).” Toplumda karşılaştığımız kişilerle iyi ilişkiler kurmamızı öğütleyen ifadeler barındıran metin, toplumsallık değerine vurgu yapmaktadır.

3.1.2. Resimler / görseller temasına ait bulgular

Tablo 3’de görüleceği üzere 1. sınıf HBDK’ndaki resimlerde / görsellerde en çok; 54 frekans ile sorumluluk, 37 frekans ile öz denetim, 15 frekans ile sevgi, 11’er frekans ile vatanseverlik, bağımsızlık ve toplumsallık değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile sabır, estetik, paylaşma ve yeniliğe açıklık değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, barış, bilimsellik, doğruluk, hoşgörü, merhamet ve öz saygı değerlerinin ise 1. sınıf HBDK’nda yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 1. sınıf HBDK’ndaki resimlerin / görsellerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 1: Sorumluluk değeri

Görsel 2: Öz denetim değeri

Görsel 1’de çocuğun yatağını ve odasını topladığı ve düzenlediği görülmektedir. Çocuğun kendi görevlerini hatırlatan bu görselin, sorumluluk değerini yansıttığı ifade edilebilir.

Görsel 2’de çocuğun okula giderken kaldırımını ve yaya geçidini uygun şekilde kullandığı görülmektedir. Çocuğun kendini kontrol ettiği, trafik kurallarına uygun davranışlar sergilediği, araç yolundan yürümek ve trafik lambalarına uymamak gibi olumsuz davranışlardan kaçındığını görülmüştür. Böylece öz denetim değerine vurgu yapıldığı anlaşılmaktadır.

3.1.3. Etkinlikler temasına ait bulgular

Tablo 3’de görüleceği üzere 1. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerde en çok; 21 frekans ile sorumluluk, 18 frekans ile öz denetim, 5’er frekans ile saygı ve yardımseverlik değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans aile birliğine önem verme, çalışkanlık, estetik, kültürel değerleri koruma - kültürel mirasa duyarlılık, paylaşma ve vefa değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, sabır, sevgi, barış, bilimsellik, doğruluk, güven, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, öz saygı ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 1. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 1. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 3: Öz denetim değeri

Görsel 4: Saygı değeri

Görsel 3’de öğrencilerin okula giderken kullandıkları yollarda uygun olan ve uygun olmayan davranışları gösteren etkinlik bulunmaktadır. Bu etkinlik öz denetim değerini yansıtmaktadır.

Görsel 4’teki etkinlikte öğrencilerin benzer ve farklı yanları ele alınarak, farklılıklara saygı değeri vurgulanmıştır.

3.1.4. Ölçme - değerlendirme temasına ait bulgular

Tablo 3’de görüleceği üzere 1. sınıf HBDK’ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde en çok; 10 frekans ile sorumluluk, 8 frekans ile öz denetim, 5 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile adalet, dürüstlük, sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik, bağımsızlık, kültürel değerleri koruma - kültürel mirasa duyarlılık ve misafirperverlik değerleri olduğu görülmektedir. Dostluk, sabır, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, çalışkanlık, doğruluk, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, öz güven, öz saygı, paylaşma, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 1. sınıf HBDK’ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 1. sınıf HBDK’ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

b) Yaşadığımız yerdeki tarihî, doğal ve turistik yerleri korumak için neler yapabiliriz?

.....

.....

.....

Görsel 5: Doğa sevgisi / Doğal çevreye duyarlılık değeri

4. Kendimizi değerlendirelim.
Aşağıdaki ölçütlere göre kendimizi değerlendirilelim.

Ölçütler	Her Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
Ailemdeki kişilere saygılı davranırım.			

Görsel 6: Saygı değeri

Görsel 5'te, öğrencilerin doğal ve tarihi yerleri korumak için neler yapmaları gerektiği ile ilgili ölçme - değerlendirme sorusu yer almaktadır. Bu soruyla doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık değeri vurgulanmıştır.

Görsel 6'da, öğrencilerin ailesine karşı saygılı davranıp davranmadıklarına dair öz değerlendirme yaptıkları soru yer almaktadır. Bu soruda saygı değeri öne çıkmaktadır.

3.2. İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabına İlişkin Bulgular

Tablo 4: İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı Değer Frekansları

DEĞERLER		2. Sınıf HBKD				
		Metinler	Resimler / Görseller	Etkinlikler	Ölçme - Değerlendirme	TOPLAM
		N	N	N	N	N
2018 HBÖP'ndeki Değerler	Adalet	1	1	2	1	5
	Dostluk	1	15	3	1	20
	Dürüstlük	-	-	-	-	-
	Öz Denetim (Oto Kontrol)	32	29	9	15	85
	Sabır	1	-	-	1	2
	Saygı	12	9	7	5	33
	Sevgi	5	5	1	1	12
	Sorumluluk	61	53	13	26	153
	Vatanseverlik	10	9	1	3	23
	Yardımsızlık	11	23	6	6	46
2005-2009-2015-2017 HBÖP'ndeki Değerler	Aile Birliğine Önem Verme	2	14	1	-	17
	Bağımsızlık	10	9	1	3	23
	Barış	1	-	-	-	1
	Bilimsellik	-	1	-	-	1
	Çalışkanlık	5	1	-	1	7
	Dayanışma	15	18	4	4	41
	Doğa Sevgisi - Doğal Çevreye Duyarlılık	8	13	5	4	30
	Doğruluk	-	-	-	-	-
	Estetik	-	-	1	-	1
	Güven	-	-	-	-	-
	Hoşgörü	3	1	-	-	4
	Kültürel Değ. Kor. - Kültürel Mirasa Duyar	3	2	1	3	9
	Merhamet	-	-	-	-	-
	Misafirperverlik	2	4	1	1	8
	Öz güven	1	4	-	-	5
	Öz saygı	-	-	-	-	-
	Paylaşma	1	-	2	-	3
Toplumsallık	5	5	2	1	13	
Vefa	-	2	-	-	2	
Yeniliğe Açıklık	-	-	-	-	-	
Diğer*	Tasarruf	9	14	8	8	39
	TOPLAM	199	232	68	84	583

* : HBÖP'lerinde olmayıp inceleme sonucunda ortaya çıkan değer.

Tablo 4 incelendiğinde, 2. sınıf HBDK'nda 583 değer ifade eden içeriğin bulunduğu görülmektedir. Bu değer ifadelerinden 232'si resimlerde / görsellerde, 199'u metinlerde, 84'ü ölçme - değerlendirme bölümlerinde, 68'i etkinliklerde geçmektedir. 2. sınıf HBDK'nda en çok rastlanan değerlerin; 153 frekans ile sorumluluk, 85 frekans ile öz denetim ve 46 frekans ile yardımseverlik değeri olduğu görülmektedir. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile barış, bilimsellik ve estetik değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, doğruluk, güven, merhamet, öz saygı ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 2. sınıf HBDK'nda yer almadığı görülmektedir. İlkokul 2. sınıf HBDK'ndaki değer ifade eden içerikler aşağıdaki tema başlıklarının altında gösterilmiştir. Her başlığın altında temalara göre 2. sınıf HBDK'ndan alıntılara yer verilmiştir.

3.2.1. Metinler temasına ait bulgular

Tablo 4'te görüleceği üzere 2. sınıf HBDK'ndaki metinlerin içeriğinde en çok; 61 frekans ile sorumluluk, 32 frekans ile öz denetim, 15 frekans ile dayanışma ve 12 frekans ile saygı değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile adalet, dostluk, sabır, barış, öz güven ve paylaşma değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, bilimsellik, doğruluk, estetik, güven, merhamet, öz saygı, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 2. sınıf HBDK'nda yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 2. sınıf HBDK'ndaki metinlerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Sorumluluk Değeri: *"Sınıf eşyaları, ders araç ve gereçleri dikkatsiz kullanılırsa zarar görürler. Kısa sürede kullanılamaz duruma gelirler. Bu nedenle ders araç ve gereçlerimizi yıpratmadan kullanmaya özen göstermeliyiz (s. 30)."* Bu ifadeler, eşyalarımızı dikkatsiz kullanmamamız gerektiğini vurgulayarak, sorumluluk bilinci içerisinde eşyalarımızı kullanmamızı tavsiye etmektedir.

Dayanışma Değeri: *"Bayramlarda büyüklerimize bayramlaşmaya gitmeliyiz. İhtiyaç duyduklarında onlara yardım etmeliyiz. Akrabalarımızla dayanışma içinde olmalıyız (s. 58)."* Bu ifadeler, akrabalarımız ile dayanışma içinde olmamızı öğütleyerek dayanışma değerine vurgu yapmaktadır.

Yardımseverlik Değeri: *"Çevremizde yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım etmeliyiz. Toplu taşıma araçlarında, yaşlılara ve hamile bayanlara yer vermeliyiz. Özel gereksinimli kişilerin ihtiyacı olduğunda onlara yardım etmeliyiz (s. 76)."* Metinde yardıma ihtiyacı olan kişilere yardım edilmesi gerektiği vurgulanarak, yardımseverlik değeri üzerinde durulmaktadır.

Tasarruf Değeri: *"Okulumuzda elektrik, su, odun, kömür, doğal gaz gibi kaynaklar kullanılır. Bu kaynakları kullanırken bilinçli olmalıyız. Kaynakları tasarruflu kullanarak ülke ekonomisine katkıda bulunmalıyız (s. 29)."* Bu ifadeler, kaynakların bilinçli bir şekilde kullanılması gerektiğini belirterek, tasarruf değerini ön plana çıkarmaktadır.

3.2.2. Resimler / görseller temasına ait bulgular

Tablo 4'te görüleceği üzere 2. sınıf HBDK'ndaki resimlerde / görsellerde en çok; 53 frekans ile sorumluluk, 29 frekans ile öz denetim, 23 frekans ile yardımseverlik ve 18 frekans ile dayanışma değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile adalet, bilimsellik, çalışkanlık ve hoşgörü değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, sabır, barış, doğruluk, estetik, güven, merhamet, öz saygı, paylaşma ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 2. sınıf HBDK'nda yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 2. sınıf HBDK'ndaki resimlerin / görsellerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 7: Sorumluluk değeri

Görsel 8: Yardımseverlik değeri

Görsel 7’de, öğrencilerin kendi görevlerini bilerek ve sorumluluk bilinci içerisinde birlikte yaptıkları bir etkinlik resmedilmiştir. Bu görselde sorumluluk değerine yer verilmiştir.

Görsel 8’de, kitapları düşen bir öğrenciye arkadaşının yardım etmesi resmedilmiştir. Bu görselde yardımseverlik değerine yer verilmiştir.

3.2.3. Etkinlikler temasına ait bulgular

Tablo 4’te görüleceği üzere 2. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerde en çok; 13 frekans ile sorumluluk, 9 frekans ile öz denetim ve 8 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile sevgi, vatanseverlik, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, estetik, kültürel değerleri koruma - kültürel mirasa duyarlılık ve misafirperverlik değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, sabır, barış, bilimsellik, çalışkanlık, doğruluk, güven, hoşgörü, merhamet, öz güven, öz saygı, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 2. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 2. sınıf HBDK’ndaki etkinliklerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

2. Grup çalışmalarında belirlediğiniz kurallara uymazsa neler olur? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 9: Sorumluluk değeri

Öğrendiklerimizi Uygulayalım

1. Sınıfınızda gruplar oluşturunuz. Grup arkadaşlarınız ile birlikte aşağıdaki sözcükleri kullanarak "Grupla Çalışma Kuralları" oluşturunuz.

iş bölümü   saygı   sevgi

Görsel 10: Saygı - sevgi değeri

Öğrendiklerimizi Uygulayalım

1. Aşağıdaki resimlerin hangilerinde kaynaklar tasarruflu kullanılmaktadır? İşaretleyiniz. İşaretlediğiniz resimleri boyayınız.

Görsel 11: Tasarruf değeri

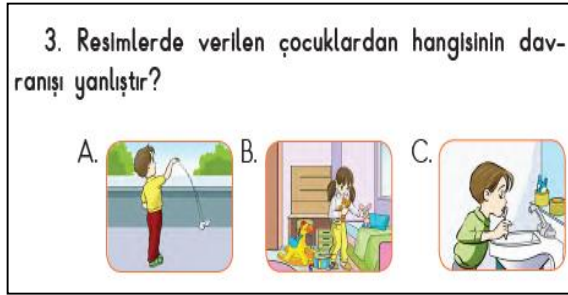
Görsel 9’daki etkinlikte, öğrencilerin grup çalışmalarındaki sorumluluklarına uymamaları halinde nelerin olabileceği ile ilgili bir metin yazmaları istenmektedir. Bu etkinlikte sorumluluk değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 10'daki etkinlikte, öğrencilerin sevgi ve saygı değerlerini ön plana alan bir etkinlik yapmaları istenmektedir. Bu yolla bahsi geçen değerler vurgulanmaktadır.

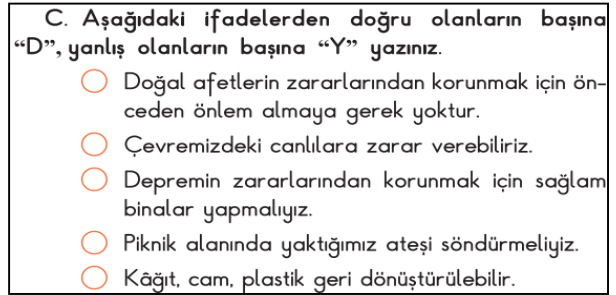
Görsel 11'deki etkinlikte, kaynakların tasarruflu kullanılmasına dikkat edilen ve dikkat edilmeyen görseller bulunmaktadır. Öğrencilerden kaynakların tasarruflu kullanıldığı görselleri bulup boyamaları istenmektedir. Bu yollar tasarruf değeri vurgulanmaktadır.

3.2.4. Ölçme - değerlendirme temasına ait bulgular

Tablo 4'te görüleceği üzere 2. sınıf HBDK'ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde en çok; 26 frekans ile sorumluluk, 15 frekans ile öz deneti, 8 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile adalet, dostluk, sabır, sevgi, çalışkanlık, misafirperverlik ve toplumsallık değerleri olduğu görülmektedir. Dürüstlük, aile birliğine önem verme, barış, bilimsellik, doğruluk, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, öz güven, öz saygı, paylaşma, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 2. sınıf HBDK'ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 2. sınıf HBDK'ndaki ölçme - değerlendirme bölümlerinde içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 12: Öz denetim değeri

Görsel 13: Doğa sevgisi / Doğal çevreye duyarlılık değeri

Görsel 12'de, öğrencilerden verilen görsellerin içinden yanlış davranış olanı seçmeleri istenmektedir. Bu soruyla öz denetim değeri vurgulanmaktadır.

Görsel 13'de, doğa sevgisi ve doğayı korumaya yönelik ölçme - değerlendirme soruları bulunmaktadır. Bu sorular yoluyla, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık değerleri ön plana çıkarılmaktadır.

3.3. Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabına (Evrensel İletişim Yay.) İlişkin Bulgular

Tablo 5: Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (Evrensel İletişim Yay.) Değer Frekansları

DEĞERLER		3. Sınıf HBDK (Evrensel İletişim Yay.)				
		Metinler	Resimler / Görseller	Etkinlikler	Ölçme - Değerlendirme	TOPLAM
		N	N	N	N	N
2018 HBÖP'ndeki Değerler	Adalet	6	-	-	1	7
	Dostluk	10	11	3	-	24
	Dürüstlük	1	-	-	1	2
	Öz Denetim (Oto Kontrol)	107	53	16	19	195
	Sabır	6	6	-	1	13
	Saygı	21	8	3	6	38

	Sevgi	18	2	2	3	25
	Sorumluluk	176	92	31	28	327
	Vatanseverlik	6	3	1	1	11
	Yardımseverlik	37	16	6	9	68
2005-2009-2015-2017 HBÖP'ndaki Değerler	Aile Birliğine Önem Verme	2	4	-	-	6
	Bağımsızlık	4	3	-	-	7
	Barış	2	-	-	1	3
	Bilimsellik	1	1	-	-	2
	Çalışkanlık	11	3	-	-	14
	Dayanışma	32	13	6	5	56
	Doğa Sevgisi - Doğal Çevreye Duyarlılık	33	15	9	9	66
	Doğruluk	2	-	1	-	3
	Estetik	-	-	-	-	-
	Güven	5	-	-	-	5
	Hoşgörü	3	1	-	-	4
	Kültürel Değ. Kor. - Kültürel Mirasa Duyar	9	9	5	1	24
	Merhamet	-	-	-	-	-
	Misafirperverlik	-	2	-	-	2
	Öz güven	21	4	5	4	34
	Öz saygı	-	-	-	-	-
	Paylaşma	11	6	1	-	18
	Toplumsallık	11	10	1	5	27
	Vefa	1	-	-	-	1
Yeniliğe Açıklık	3	-	-	-	3	
Diğer*	Tasarruf	41	20	12	14	87
	TOPLAM	580	282	102	108	1072

* : HBÖP'lerinde olmayıp inceleme sonucunda ortaya çıkan değer.

Tablo 5 incelendiğinde, 3. sınıf HBKD'nda (Evrensel İletişim Yay.) 1072 değer ifade eden içeriğin bulunduğu görülmektedir. Bu değer ifadelerinden 580'i metinlerde, 282'si resimlerde / görsellerde, 108'i ölçme - değerlendirme bölümlerinde, 102'si etkinliklerde geçmektedir. 3. sınıf HBKD'nda (Evrensel İletişim Yay.) en çok rastlanan değerlerin; 327 frekans ile sorumluluk, 195 frekans ile öz denetim, 87 frekans ile tasarruf değeri olduğu görülmektedir. En az rastlanan değerlerin; 1 frekans ile vefa, 2'şer frekans ile dürüstlük, bilimsellik ve misafirperverlik değerleri olduğu görülmektedir. Estetik, merhamet ve öz saygı değerlerinin ise 3. sınıf HBKD'nda (Evrensel İletişim Yay.) yer almadığı görülmektedir. İlkokul 3. sınıf HBKD'ndaki (evrensel iletişim yay.) değer ifade eden içerikler aşağıdaki tema başlıklarının altında gösterilmiştir. Her başlığın altında temalara göre 3. sınıf HBKD'ndan (evrensel iletişim yay.) alıntılara yer verilmiştir.

3.3.1. Metinler temasına ait bulgular

Tablo 5'te görüleceği üzere 3. sınıf HBKD'ndaki (Evrensel İletişim Yay.) metinlerin içeriğinde en çok; 176 frekans ile sorumluluk, 107 frekans ile öz denetim, 41 frekans ile tasarruf, 37 frekans ile yardımseverlik, 33 frekans ile doğa sevgisi - doğal çevreye duyarlılık ve 32 frekans ile dayanışma değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile dürüstlük, bilimsellik ve vefa değerleri olduğu görülmektedir. Estetik, merhamet, misafirperverlik ve öz saygı değerlerinin ise 3. sınıf HBKD'nda (Evrensel İletişim Yay.) yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBKD'ndaki (Evrensel İletişim Yay.) metinlerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Tasarruf Değeri: “Bulaşık makinesinde yıkanan tabak, bardak, kaşık, çatal ve tencereler daha temiz olur. Ayrıca bulaşık makinesiyle yıkama yapılırken daha az su harcarız. Bulaşık makinesi kullanılarak zamandan da tasarruf etmiş oluruz (s. 67).” Bu ifadeler, kaynaklarımızdan ve zamandan tasarruf yapmayı vurgulayarak, tasarruf değerini ön plana çıkarmaktadır.

Yardımsızlık Değeri: “Sıra arkadaşım Semra ile çok iyi anlaşıyorum. Semra çok yardımsızdır. Arkadaşlarına yardım etmeye çalışır. O, okul araç ve gereçlerini paylaşmaktan da mutlu olur (s. 20).” Bu ifadeler, arkadaşlar arasındaki yardımsızlığa vurgu yaparak, yardımsızlık değerini ön plana çıkarmaktadır.

Doğa Sevgisi / Doğal Çevreye Duyarlılık Değeri: “Arkadaşlarımdan Beşir’in de önemli özellikleri vardır: Beşir, hayvanları ve doğayı sever. Sokak hayvanları için bahçelerine mama ve su koyar. Yerlere çöp atmaz. Çevreyi kirletenleri uyarır. Bu özelliklerinden dolayı Beşir arkadaşımı çok seviyorum (s. 21).” Bu ifadeler, doğayı ve doğada yaşayan hayvanları koruyan Beşir’in olumlu yanlarını yansıtarak, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık değerine vurgu yapmaktadır.

3.3.2. Resimler / görseller temasına ait bulgular

Tablo 5’te görüleceği üzere 3. sınıf HBDK’ndaki (Evrensel İletişim Yay.) resimlerde / görsellerde en çok; 92 frekans ile sorumluluk, 53 frekans ile öz denetim, 20 frekans ile tasarruf ve 16 frekans ile yardımsızlık değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile bilimsellik ve hoşgörü değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, barış, doğruluk, estetik, güven, merhamet, öz saygı, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 3. sınıf HBDK’nda (Evrensel İletişim Yay.) yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK’ndaki (Evrensel İletişim Yay.) resimlerin / görsellerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 14: Sorumluluk değeri

Görsel 15: Tasarruf değeri

Görsel 14’te, sınıf nöbetçisi olan öğrencinin sınıfı derse hazırladığı görülüyor. Bu görsel sorumluluk değerini yansıtmaktadır. Görsel 15’te, boşa akan musluğu kapatan bir öğrenci vardır. Bu görsel tasarruf değerini ön plana çıkarmaktadır.

3.3.3. Etkinlikler temasına ait bulgular

Tablo 5’te görüleceği üzere 3. sınıf HBDK’ndaki (Evrensel İletişim Yay.) etkinliklerde en çok; 31 frekans ile sorumluluk, 16 frekans ile öz denetim ve 12 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1’er frekans ile vatanseverlik, doğruluk, paylaşma ve toplumsallık değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, sabır, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, öz saygı, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 3. sınıf HBDK’ndaki (Evrensel İletişim Yay.) etkinliklerde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK’ndaki (Evrensel

İletişim Yay.) etkinliklerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

• Evde, okulda ve yaşadığımız çevrede görev ve sorumluluklarınız nelerdir? Aşağıdaki tabloya yazınız.

GÖREV VE SORUMLULUKLARIM		
EVDE	OKULDA	YAŞADIĞIM ÇEVREDE
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Görsel 16: Sorumluluk değeri

• Aşağıdaki görseli inceleyiniz. Derya, babasına suyu tasarruflu kullanması için neler söylemelidir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 17: Tasarruf değeri

Görsel 16'daki etkinlikte, öğrencilerden evde, okulda ve yaşadığı çevredeki görev ve sorumluluklarını yazmaları istenmektedir. Bu etkinlikte sorumluluk değeri vurgulanmaktadır. Görsel 17'deki etkinlikte, sakal traşını yapan babasına suyu tasarruflu kullanması için çocuğun neler söylemesi gerektiği sorulmaktadır. Bu etkinlikte tasarruf değeri ön plana çıkarılmaktadır.

3.3.4. Ölçme - değerlendirme temasına ait bulgular

Tablo 5'te görüleceği üzere 3. sınıf HBDK'ndaki (Evrensel İletişim Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinde en çok; 28 frekans ile sorumluluk, 19 frekans ile öz denetim ve 14 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik, barış ve kültürel değerleri koruma - kültürel mirasa duyarlılık değerleri olduğu görülmektedir. Dostluk, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, doğruluk, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, öz saygı, paylaşma, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 3. sınıf HBDK'ndaki (Evrensel İletişim Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK'ndaki (Evrensel İletişim Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

9. Aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A) Evimizde yüksek sesle televizyon izleyebiliriz.

B) Ev işlerini yapmak sadece annelerin görevidir.

C) Tabağımıza yiyebileceğimiz kadar yemek almalıyız.

Görsel 18: Öz denetim değeri

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A) Aşağıdaki ifadelerden doğru olanların başına "D", yanlış olanların başına "Y" yazınız.

4. İlkokul öğrencileri küçük olduğu için ülkemizin gelişmesine katkı sağlamazlar.

5. Mustafa Kemal Atatürk, vatan ve millet sevgisi olan bir liderdir.

6. Kurtuluş Savaşı'mız, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kazanılmıştır.

Görsel 19: Vatanseverlik değeri

Görsel 18'de bireyin kendini denetlemesi ve aşırılığa kaçmaması gereken davranışlarla ilgili sorulan soru vasıtasıyla öz denetim değeri vurgulanmaktadır. Görsel 19'da yer alan kendimizi değerlendirelim bölümündeki sorularla, ülke için çalışmanın, vatan ve millet sevgisinin önemi vurgulanmıştır. Bu yolla vatanseverlik değeri ön plana çıkarılmaktadır.

3.4. Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabına (MEB Yay.) İlişkin Bulgular

Tablo 6: Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitabı (MEB Yay.) Değer Frekansları

DEĞERLER		3. Sınıf HBDK (MEB Yay.)				
		Metinler	Resimler / Görseller	Etkinlikler	Ölçme - Değerlendirme	TOPLAM
		N	N	N	N	N
2018 HBÖP'ndeki Değerler	Adalet	2	-	3	1	6
	Dostluk	19	11	5	1	36
	Dürüstlük	3	-	2	1	6
	Öz Denetim (Oto Kontrol)	68	34	53	25	180
	Sabır	4	5	1	1	11
	Saygı	16	9	7	6	38
	Sevgi	21	19	4	-	44
	Sorumluluk	75	41	59	27	202
	Vatanseverlik	14	8	3	3	28
	Yardımsızlık	20	5	8	4	37
2005-2009-2015-2017 HBÖP'ndeki Değerler	Aile Birliğine Önem Verme	9	9	1	-	19
	Bağımsızlık	7	5	-	3	15
	Barış	2	1	-	-	3
	Bilimsellik	1	2	1	1	5
	Çalışkanlık	18	9	6	2	35
	Dayanışma	17	5	8	3	33
	Doğa Sevgisi - Doğal Çevreye Duyarlılık	13	14	14	8	49
	Doğruluk	4	-	1	-	5
	Estetik	4	-	-	-	4
	Güven	5	-	1	-	6
	Hoşgörü	2	1	-	-	3
	Kültürel Değerleri Koruma ve Geliştirme - Kültürel Mirasa Duyarlılık	7	6	2	2	17
	Merhamet	-	-	-	-	-
	Misafirperverlik	6	1	1	-	8
	Öz güven	7	1	3	3	14
	Öz saygı	1	-	-	-	1
	Paylaşma	7	2	1	1	11
	Toplumsallık	13	12	11	11	47
	Vefa	3	1	-	-	4
Yeniliğe Açıklık	9	4	1	-	14	
Diğer*	Tasarruf	18	6	17	11	52
TOPLAM		395	211	213	114	933

* : HBÖP'lerinde olmayıp inceleme sonucunda ortaya çıkan değer.

Tablo 6 incelendiğinde, 3. sınıf HBDK'nda (MEB Yay.) 933 değer ifade eden içeriğin bulunduğu görülmektedir. Bu değer ifadelerinden 395'i metinlerde, 213'ü etkinliklerde, 211'i resimlerde / görsellerde, 114'ü ölçme - değerlendirme bölümlerinde geçmektedir. 3. sınıf HBDK'nda (MEB Yay.) en çok rastlanan değerlerin; 202 frekans ile sorumluluk, 180 frekans ile öz denetim, 52 frekans ile tasarruf değeri olduğu görülmektedir. En az rastlanan değerlerin; 1 frekans ile öz

saygı ve 3'er frekans ile barış ve hoşgörü değerleri olduğu görülmektedir. Merhamet değerinin ise 3. sınıf HBDK'nda yer almadığı görülmektedir. İlkokul 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) değer ifade eden içerikler aşağıdaki tema başlıklarının altında gösterilmiştir. Her başlığın altında temalara göre 3. sınıf HBDK'ndan (MEB Yay.) alıntılara yer verilmiştir.

3.4.1. Metinler temasına ait bulgular

Tablo 6'da görüleceği üzere 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) metinlerin içeriğinde en çok; 75 frekans ile sorumluluk, 68 frekans ile öz denetim, 21 frekans ile sevgi, 20 frekans ile yardımseverlik ve 19 frekans ile dostluk değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile bilimsellik ve öz saygı değerleri olduğu görülmektedir. Merhamet değerinin ise 3. sınıf HBDK'nda (MEB Yay.) yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) metinlerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Sorumluluk Değeri: *"Benim adım Tuğçe. Bizim evde işler çabucak biter. Nasıl mı? Aile bireyleri, üstüne düşen görev ve sorumlulukları zamanında yerine getirir (s. 54)."* Bu ifadeler, işlerin çabuk ve kolayca bitirilmesi için herkesin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini belirterek, sorumluluk değerini vurgulamaktadır.

Öz Denetim (Oto Kontrol) Değeri: *"... Hasan, meyve ve sebzeleri doğru zamanda tüketmenin önemini artık çok iyi biliyordu. Sağlığımızı korumak için besinlerin mevsiminde yenmesi önemlidir (s. 82)."* Bu ifadeler, kişilerin kendilerini kontrol altında tutarak, sağlıklı olabilmek için meyve ve sebzeleri mevsiminde tüketmenin öneminden bahsetmektedir. Böylece, metinde öz denetim değeri ön plana çıkarılmaktadır.

Vatanseverlik Değeri: *"15 Temmuz gecesi vatanına ihanet eden kişiler devletimize, milletimize zarar vermek istediler. Milletimiz; genç, yaşlı, çocuk demeden sokaklara çıkarak bu kişilere karşı koydu. Vatandaşlarımız el ele vererek demokrasimize yönelen tehditleri önledi (s. 42)."* Metinde, ülkemize karşı yapılan ihanetin, vatansever kişiler tarafından önlediği belirtilerek, vatanseverlik değerine vurgu yapılmaktadır.

3.4.2. Resimler / görseller temasına ait bulgular

Tablo 6'da görüleceği üzere 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) resimlerde / görsellerde en çok; 41 frekans ile sorumluluk, 34 frekans ile öz denetim, 19 frekans ile sevgi, 14 frekans ile doğa sevgisi - doğal çevreye duyarlılık ve 12 frekans ile toplumsallık değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile barış, hoşgörü, misafirperverlik, öz güven ve vefa değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, doğruluk, estetik, güven, merhamet ve öz saygı değerlerinin ise 3. sınıf HBDK'nda (MEB Yay.) yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) resimlerin / görsellerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 20: Öz denetim değeri

Görsel 21: Doğa sevgisi / Doğal çevreye duyarlılık değeri

Görsel 20'de, kitapçıdan kitap satın alan bir çocuğun arkadaşıyla yaptığı sohbet resmedilmektedir. Bu sohbette çocuk, parasını biriktiremeyen arkadaşına "ben paramı boşa harcamıyorum" diyerek biriktirdiği parayla aldığı kitaplarını arkadaşına göstermektedir. Böylece öz denetim değeri ön plana çıkarılmıştır.

Görsel 21'de, insanların hep beraber yeşil alandaki çöpleri topladıkları görülüyor. Aynı zamanda toprağa fidan diken çocuklar da görülmektedir. Bu görsel, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık değerini vurgulamaktadır.

Görsel 22: Sevgi değeri

Görsel 23: Yardımseverlik değeri

Görsel 22'de, öğretmenler gününde öğretmenlerine sevgilerini çiçekler getirerek gösteren ve birbirlerine sevgi ile bakan öğrenciler ve öğretmen resmedilmiştir. Bu görsel sayesinde sevgi değeri ön plana çıkarılmıştır.

Görsel 23'te, kaygan zeminde düşen arkadaşlarının yardımına koşan çocuklar görülmektedir. Bu görsel yardımseverlik değerini yansıtmaktadır.

3.4.3. Etkinlikler temasına ait bulgular

Tablo 6'da görüleceği üzere 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) etkinliklerde en çok; 31 frekans ile sorumluluk, 16 frekans ile öz denetim ve 12 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile vatanseverlik, doğruluk, paylaşma ve toplumsallık değerleri olduğu görülmektedir. Adalet, dürüstlük, sabır, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, öz saygı, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) etkinliklerde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) etkinliklerin içeriğinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Eren ve arkadaşları, bahçede oyun oynarken çöplerin etrafa atıldığını fark ettiler. Bahçedeki çöp kutularının yetersiz olduğunu gördüler. Hep birlikte okul idaresinden bahçeye ilave çöp kutuları istemeye karar verdiler.

Eren ve arkadaşları, bu isteklerini hangi yollarla okul idaresinden isteyebilirler? Aşağıda verilen boşluğa maddeler halinde yazınız.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....

Görsel 24: Sorumluluk değeri

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görsellerden hareketle komşularınız ile ilişkilerinizde dikkat etmeniz gerekenleri ilgili alanlara yazınız.

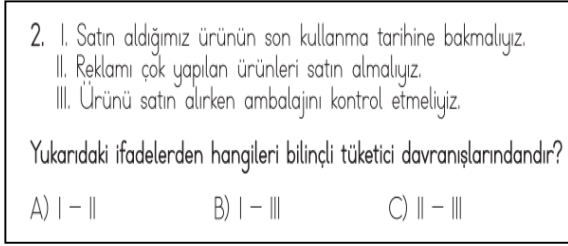
Görsel 25: Saygı değeri

Görsel 24'teki etkinlikte, okul bahçesinde oynarken çöp kovalarının yetersizliğini fark eden ve bu durumu sorumluluk bilinciyle okul idaresine bildirmek isteyen öğrencilerden bahsedilmiştir. Bu etkinlik sayesinde sorumluluk değeri vurgulanmıştır.

Görsel 25'deki etkinlikte, komşuluk hukukuna aykırı davranışlar ve komşuları tarafından rahatsız edilen kişiler resmedilmiştir. Bu etkinlikte, komşuluk ilişkileri ve komşularımıza karşı saygılı davranışların neler olduğu öğrencilere sorulmuştur. Böylece saygı değeri ön plana çıkarılmıştır.

3.4.4. Ölçme - değerlendirme temasına ait bulgular

Tablo 6'da görüleceği üzere 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinde en çok; 28 frekans ile sorumluluk, 19 frekans ile öz denetim ve 14 frekans ile tasarruf değerleri bulunmaktadır. En az rastlanan değerlerin; 1'er frekans ile adalet, dürüstlük, sabır, vatanseverlik, barış ve kültürel değerleri koruma - kültürel mirasa duyarlılık değerleri olduğu görülmektedir. Dostluk, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, doğruluk, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, misafirperverlik, öz saygı, paylaşma, vefa ve yeniliğe açıklık değerlerinin ise 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, 3. sınıf HBDK'ndaki (MEB Yay.) ölçme - değerlendirme bölümlerinde tespit edilen değer ifadelerine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

Görsel 26: Sorumluluk değeri

Görsel 27: Doğa sevgisi/Doğal çevreye duyarlılık değeri

Görsel 26'daki ölçme - değerlendirme bölümündeki soru, bilinçli tüketicinin sorumluluklarıyla ilgilidir. Bu soru sorumluluk değerini yansıtmaktadır.

Görsel 27'de yer alan ölçme - değerlendirme bölümünde, doğaya neyin zarar verip neyin zarar vermediği ile ilgili bir soru yer almaktadır. Bu yolla, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık değeri vurgulanmaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Ders kitapları genel hatlarıyla incelendiğinde, 3. sınıf HBDK'larındaki değer ifade eden içeriğin yoğunluğunun 1. ve 2. sınıf HBDK'larına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Burada sınıf düzeyi arttıkça HBDK'larındaki değer yoğunluğunun da arttığı görülmektedir. Temalara göre bakıldığında ise, kitaplardaki değerlerin yoğunluğu, metinler, resimler / görseller, etkinlikler, ölçme - değerlendirme bölümleri şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır. Değerlerin kazanılması bilişsel bir süreç olduğu kadar aynı zamanda davranışsal da bir süreçtir. Bu bağlamda değerlerin kazandırılmasında kitap içeriğindeki değer ifadelerinin metinlerde ve resimlerde / görsellerde olduğu kadar etkinliklerde de olması oldukça önemli bir konudur. Yapılandırmacı eğitim felsefesi gereği, öğrencinin yaparak - yaşayarak öğrenmesi oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda, yaparak - yaşayarak öğrenmenin etkili bir şekilde kullanılabileceği "etkinlikler" bölümünün, değerler açısından diğer bölümlere göre geri planda kalması dikkat çekici bir eksikliklerdir.

Ders kitapları detaylı bir şekilde incelendiğinde, tablo 3'te görüleceği üzere 1. sınıf HBDK'nın içeriğinde 574 adet değer ifade eden içerik tespit edilmiştir. Bu değerler çoğunlukla metinler ve daha sonra resimler / görseller yoluyla yer verilmektedir. Kitapta yer alan değerler etkinlikler ve ölçme - değerlendirme bölümlerinde de yer almakla birlikte, dağılım anlamında bu bölümlerde az sayıda yer almaktadırlar. 1. sınıf HBDK'nda sırasıyla en çok "sorumluluk, öz denetim, toplumsallık, saygı, vatanseverlik, yardımseverlik, bağımsızlık, sevgi, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık, tasarruf, öz güven, dostluk, dayanışma, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / kültürel mirasa duyarlılık, vefa, aile birliğine önem verme, çalışkanlık, estetik, sabır, adalet, güven, misafirperverlik, paylaşma, yeniliğe açıklık, dürüstlük, bilimsellik, merhamet" değerleri görülmektedir. 2018 HBÖP'nda belirtilen kök değerlerin 1. sınıf HBDK'nda genel olarak karşılığının olduğunu söylemek mümkündür. Fakat "adalet, dürüstlük ve sabır" değerlerinin ders kitabının içeriğinde çok az yer alması, ders kitabı ile öğretim programının uyumu konusunda ders kitabının yetersiz kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte 1. sınıf HBDK'nda, eski HBÖP'larında yer alan "barış, doğruluk, hoşgörü ve öz saygı" değerlerinin olmaması da bir eksiklik olarak görülmektedir.

1. sınıf HBDK'nda değer ifade eden içeriklerin büyük bölümünün yazılı metinler halinde verildiği tespit edilmiştir. 1. sınıf öğrencileri okuma yazmayı öğrenme sürecinde olduklarından, ders kitaplarının içeriğinin resim / görsel ağırlıklı olması kitabın içeriğinin öğrenci tarafından anlaşılması ve algılanması açısından daha faydalı olacaktır. Diğer taraftan 1. sınıf HBDK'nda en sık rastlanan "sorumluluk, öz denetim, toplumsallık ve saygı" değerlerinin, okula yeni başlayan öğrencileri bireysel olarak günlük yaşama alıştırmak amacıyla ders kitabına konulduğunu düşündürmektedir. Bu değerlerin öğrencilerin sınıfta, okulda ve toplumda, birlikte yaşama kültürüne uyum sağlayabilmesini kolaylaştıracak içeriklere sahip olması, yaş grubu göz önüne alındığında aynı maksadın güdüldüğünü akla getirmektedir.

2. sınıf HBDK ele alındığında, kitabın içeriğinde tablo 4'te görüleceği üzere 583 adet değer ifade eden içerik tespit edilmiştir. Bu değerler çoğunlukla resimler / görseller ve daha sonra metinler yoluyla yer verilmektedir. Kitapta yer alan değerler, ölçme - değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde de yer almakla birlikte, dağılım anlamında bu bölümlerde az sayıda yer almaktadırlar. Bakıldığında 2. sınıf HBDK'nda değerlerin daha çok görsel içerikle verilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. 2. sınıf HBDK'nda sırasıyla en çok "sorumluluk, öz denetim, yardımseverlik, dayanışma, tasarruf, saygı, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık, vatanseverlik, bağımsızlık, dostluk, aile birliğine önem verme, toplumsallık, sevgi, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / kültürel mirasa duyarlılık, misafirperverlik, çalışkanlık, adalet, öz güven, hoşgörü, paylaşma, sabır, vefa, barış, bilimsellik ve estetik" değerleri yer almaktadır. 2018 HBÖP'nda belirtilen kök değerlerin 2. sınıf HBDK'nda genel olarak karşılığının olduğu tespit edilmiştir. Fakat 2018 HBÖP'nda yer alan "dürüstlük" değeri 2. sınıf HBDK'nda bulunmamaktadır. Yine "adalet ve sabır" değerlerinin 2. sınıf HBDK'nın içeriğinde çok az yer alması, ders kitabı ile öğretim programının tam anlamıyla uyumlu olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, eski HBÖP'larında yer alan "doğruluk, güven, merhamet, öz saygı ve yeniliğe açıklık" gibi değerlerin 2. sınıf HBDK'nda olmaması da bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. sınıf HBDK (Evrensel İletişim Yay.) incelendiğinde, tablo 5'te görüleceği üzere kitabın içeriğinde 1072 adet değer ifadesinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu değerler çoğunlukla metinler ve daha sonra resimler / görseller yoluyla yer verilmektedir. Kitapta yer alan değerler, ölçme - değerlendirme ve etkinlikler bölümlerinde de yer almakla birlikte, dağılım anlamında bu bölümlerde az sayıda yer almaktadırlar. 3. sınıf HBDK'nda (Evrensel İletişim Yay.) sırasıyla en çok "sorumluluk, öz denetim, tasarruf, yardımseverlik, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık,

dayanışma, saygı, öz güven, toplumsallık, sevgi, dostluk, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / kültürel mirasa duyarlılık, paylaşma, çalışkanlık, sabır, vatanseverlik, adalet, bağımsızlık, aile birliğine önem verme, güven, hoşgörü, barış, doğruluk, yeniliğe açıklık, dürüstlük, bilimsellik, misafirperverlik ve vefa” değerlerinin geçtiği tespit edilmiştir. 2018 HBÖP’nda belirtilen kök değerlerin 3. sınıf HBDK’nda (Evrensel İletişim Yay.) genel olarak karşılığının olduğu görülmektedir. Fakat “adalet ve dürüstlük” değerlerinin 3. sınıf HBDK’nın (Evrensel İletişim Yay.) içeriğinde daha az yer alması, ders kitabı ile öğretim programının tam olarak uyumunu göstermektedir. Bununla birlikte 3. sınıf HBDK’nda (Evrensel İletişim Yay.) eski HBÖP’larında yer alan “estetik ve merhamet” değerlerinin olmaması ve bazı değerlerin çok az yer alması da bir eksikliklerdir.

3. sınıf HBDK (MEB Yay.) ele alındığında, tablo 6’da görüleceği üzere kitabın içeriğinde 933 adet değer ifade eden içerik bulunmaktadır. Bu değerlere çoğunlukla metinler, daha sonra etkinlikler ve resimler / görseller yoluyla yer verilmektedir. Kitapta yer alan değerler, ölçme – değerlendirme bölümlerinde de yer almakla birlikte, dağılım anlamında bu bölümde az sayıda yer almaktadırlar. Bununla birlikte 3. sınıf HBDK (MEB Yay.), incelenen diğer HBDK’larına göre değerlerin içeriklerde yer alması noktasında daha dengeli bir dağılım göstermektedir. 3. sınıf HBDK’nda (MEB Yay.) sırasıyla en çok “sorumluluk, öz denetim, tasarruf, doğa sevgisi / doğal çevreye duyarlılık, toplumsallık, sevgi, saygı, yardımseverlik, dostluk, çalışkanlık, dayanışma, vatanseverlik, aile birliğine önem verme, kültürel değerleri koruma ve geliştirme / kültürel mirasa duyarlılık, bağımsızlık, öz güven, yeniliğe açıklık, paylaşma, sabır, misafirperverlik, adalet, dürüstlük, güven, bilimsellik, doğruluk, estetik, vefa, barış, hoşgörü ve öz saygı” değerlerinin yer aldığı görülmektedir. 2018 HBÖP’nda belirtilen kök değerlerin 3. sınıf HBDK’nda (MEB Yay.) genel olarak karşılığının olduğu görülmektedir. Fakat “adalet ve dürüstlük” değerlerinin 3. sınıf HBDK’nın (MEB Yay.) içeriğinde daha az yer alması, ders kitabının öğretim programını tam olarak yansıtmadığını göstermektedir. Bununla birlikte 3. sınıf HBDK’nda (MEB Yay.) eski HBÖP’larında yer alan “merhamet” değerinin olmaması ve bazı değerlerin çok az yer alması da bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan HBÖP’larının (2005, 2009, 2015, 2017, 2018) içerisinde yer almayan fakat yapılan içerik analizlerinde HBDK’larının içeriğinde tespit edilen tasarruf değeri, diğer değerlere oranla çok sık bir şekilde ders kitaplarında karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte tasarruf değeri 2018 sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılacak değerlerin arasında yer almaktadır. HBÖP’nda olan fakat HBDK’nda az yer alan / yer almayan veya HBÖP’nda olmadığı halde HBDK’nda yer alan değerler, HBÖP ile HBDK uyumunu tartışılır hale getirmektedir.

Yukarıda HBÖP’ları ile HBDK’larının uyumu konusunda ayrıntılı sonuç ve değerlendirmeler ortaya konulmuştur. Konuyla ilgili Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), 4. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin 195’inin görsellerde, 176’sının metinlerde, 117’sinin etkinliklerde, 85’inin değerlendirme bölümlerinde yer aldığını ortaya koymuştur. 4. sınıf sosyal bilgiler kitabının içeriğinde en çok “bilimsellik ve kültürel mirasa duyarlılık”, en az ise “saygı ve doğal çevreye duyarlılık” değerlerinin yer aldığını belirtmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler kitabındaki değer ifadelerinin 128’inin görsellerde, 108’inin metinlerde, 61’inin etkinliklerde, 60’ının değerlendirme bölümlerinde yer aldığı ortaya konulmuştur. 5. sınıf sosyal bilgiler kitabının içeriğinde en çok “kültürel mirasa duyarlılık ve bilimsellik”, en az ise “dayanışma ve dürüstlük” değerlerinin yer aldığı belirtilmiştir. Özkan (2017), 3. sınıf HBDK’ndaki metinlerde 204 değer ifadesi, görsellerde ise 496 değer ifadesi bulunduğunu tespit etmiştir. Yapılan çalışmalarda ele alınan ders kitaplarındaki değer ifadelerinin, daha çok resimlerde / görsellerde bulunduğu görülmektedir. Bu bakımdan çalışmamız 2. sınıf HBDK’ları hariç alanyazındaki sonuçlarla

ayrışmaktadır (Tablo 2). Çalışmada, 1. ve 3. sınıf HBDK'nda değerler daha çok metinlerin içeriğinde yer alırken, 2. sınıf HBDK'nda değerler daha çok resimlerde / görsellerde yer almaktadır.

Çalışmada, 1. ve 2. sınıf HBDK'larına göre 3. sınıf HBDK'larının, HBÖP'larındaki değerleri daha çok yansıttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kök değerler içerisinde yer alan “adalet, dürüstlük ve sabır” değerleri ele alınan ders kitaplarına yeteri kadar yansıtılamamıştır. Aynı zamanda eski programlarda yer alan “barış, bilimsellik, doğruluk, estetik, güven, hoşgörü, merhamet, öz saygı, vefa, yeniliğe açıklık” değerleri HBDK'larına en az yansıyan değerler olarak belirlenmiştir. Öğretim programlarının ders kitaplarına yeteri kadar yansıtılamadığı veya ders kitaplarının öğretim programlarına tam uygun olmadığı ile ilgili alanyazında çalışmamızı destekleyen çalışmalar mevcuttur (Calp, 2006; Kahya, 2018; Sezer, 2005).

Yaptığımız çalışmaya benzer şekilde alanyazında yapılan başka çalışmalar da vardır. Bu çalışmalar, incelenen çeşitli eserlerdeki değerlerin - bizim çalışmamızda olduğu gibi - farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Hayat bilgisi kazanımları ve HBDK'larında en çok; “sorumluluk, yardımseverlik, sevgi, saygı, vatanseverlik, dürüstlük, hoşgörü” değerlerinin geçtiğine yönelik birçok çalışma mevcuttur (Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Güzel Candan ve Ergen, 2014; Öztürk ve Özkan, 2018; Yaşaroğlu, 2013). Diğer taraftan aynı çalışmalarda; “dostluk, cömertlik, sebatkârlık, cesaret, minnettarlık, iyimserlik, paylaşma, alçakgönüllülük, şefkat, samimiyet, misafirperverlik ve barış” gibi değerlerin geçmediğine veya çok az geçtiğine yönelik tespitler de bulunmaktadır.

Türkçe, sosyal bilgiler, görsel sanatlar, vb. derslerin öğretim programları ve ders kitapları, 100 temel eser, çocuk kitapları, vb. eserlerdeki değerlerin incelendiği çalışmalarda en çok; “vatanseverlik, duyarlılık, sorumluluk, sevgi ve dayanışma, bilimsellik, yardımseverlik, doğa sevgisi, sağlıklı olmaya önem verme, çalışkanlık, hoşgörü, saygı, estetik” gibi değerlerin geçtiğine yönelik çalışmalar mevcuttur (Aktan, 2012; Aktan ve Padem, 2013; Aydemir ve Özel, 2017; Doğan ve Gülüşen, 2011; Genç, 2018; Gönen, vd., 2011; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013; Külünkoğlu, 2010; Susar Kırmızı, 2014; Şen, 2008). Aynı çalışmalarda “aile birliğine önem vermek, bağımsızlık, barış, bilimsellik, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, temizlik, özgürlük, yardımlaşma” gibi değerlerin geçmediğine veya çok az geçtiğine yönelik tespitler de bulunmaktadır.

Bütün bu tespitler ışığında, HBÖP'ları ile HBDK'ları arasında değerler eğitimi açısından uyumsuzlukların olduğu görülmektedir. Bu hususunun alanyazındaki diğer çalışmalarda da kendini gösterdiğini belirtmek mümkündür (Aktan, 2012; Aktan ve Padem, 2013; Aydemir ve Özel, 2017; Calp, 2006; Çelikkaya ve Kürümlüoğlu, 2018; Demir ve Demirhan İşcan, 2007; Doğan ve Gülüşen, 2011; Genç, 2018; Gönen, vd., 2011; Güzel Candan ve Ergen, 2014; Kahya, 2018; Kuş, Merey ve Karatekin, 2013; Külünkoğlu, 2010; Öztürk ve Özkan, 2018; Sezer, 2005; Susar Kırmızı, 2014; Şen, 2008; Yaşaroğlu, 2013). Yapılan incelemeler ve analizler sonucunda önerilerimiz şu şekilde sıralanmaktadır; 1. sınıf HBDK'nda değer ifade eden resimlerin / görsellerin daha fazla yer alması sağlanabilir. HBÖP ve HBDK'ları değerler bağlamında revize edilerek, 1, 2 ve 3. sınıf HBDK'larında bulunmayan veya az yer alan değerlere, HBDK'larında daha fazla yer verilebilir. HBDK'larının etkinlikler ve ölçme - değerlendirme bölümleri değerler açısından gözden geçirilerek, bu bölümlerin içeriğinde değerlerin daha fazla yer alması sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerdendirilmesi* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktan, O. (2012). *100 temel eserlerde yer alan değerdlerle sosyal bilgiler öğretim programındaki değerdlerin uyumu* (Yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Aktan, O., & Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerdler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Ataman, A. (2001). *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu Türkçe 1 - 8*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aydemir, H., & Özel, A. (2017). Türkçe dersinde kullanılan kitapların değerdler açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 12(6), 77-88.
- Aydın, M. Z. (2003). Ailede ahlak eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Baydar, P. (2009). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerdlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerdlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Beldağ, A. (2012). İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerdlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değerişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği) (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara. Pegem.
- Calp, Ş. (2006). *Üçüncü sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerle ilgili soru ve etkinliklerin 1981 ve 2005 tarihli Türkçe programlarında yer alan davranışlar ile kazanımlara uygunluğunun karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ceyhan, E., & Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı inceleme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni sosyal bilgiler programında 4. ve 5. sınıfta kazandırılması hedeflenen değerdlere ilişkin kazanımların içeriğe yansımaları. *Değerdler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.
- Çengelci, T. (2010). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerdler eğitiminin gerçekteştirilmesine ilişkin bir durum çalışması (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demir, K., & Demirhan İşcan, C. (2007). *Hayat bilgisi dersinde değerdler ve değerdler eğitimi*. 1. Ulusal İlköğretim Kongresi. Ankara, 15 - 17 Kasım 2007.
- Demirhan İşcan, C. (2007). İlköğretim düzeyinde değerdler eğitimi programının etkililiği (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, B., & Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerdler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.
- Erol, B. (2010). *Hayat bilgisi ders kitaplarının dil ve anlatım yönünden değerdlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Genç, S. (2018). Görsel sanatlar eğitiminde kök değerdler. *Turkish Studies*, 13(11), 543-560.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M., & Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının, içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 250-265.
- Gülener, S. (2010). *Hayat bilgisi dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerdlendirilmesi (Şanlıurfa ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Gündüz, M. (2014). İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersinde "sorumluluk" değerdinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminde akademik başarı ve tutuma etkisi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, D. (2013). *3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerdleri içermesi bakımından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

- Güzel Candan, D., & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Harris, E. L. (1991). *Identifying integrated values education approaches in secondary schools*. Submitted to the office of graduate studies of Texas A&M university in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor of philosophy.
- Jones, T. M. (2009). Framing the framework: Discourses in Australia's national values education policy. *Educational Research for Policy and Practice*, 8(1), 35-57.
- Kahya, A. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin değerler eğitimi bakımından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Karagöz, B. (2009). *Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi (Muğla ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kasa, B. (2015). İlkokul 4. sınıf Türkçe dersinde kültürel değerler ve eğitimi: Bir durum çalışması (Doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kuş, Z., Meray, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Külünkoğlu, T. (2010). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Lovat, T. J., & Clement, N. D. (2008). The pedagogical imperative of values education. *Journal of Beliefs and Values*, 29(3), 273-285.
- MEB. (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. No: 1739.
- MEB. (2005). *İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2008). *İlköğretim okulu ders kitaplarının değerlendirilmesi*. Ankara: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- MEB. (2010). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf. İlgili web adresinden alınmıştır.
- MEB. (2018). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul 1, 2 ve 3. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Meydan, H. (2012). İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi (Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook (2nd Edition)*. California: Sage Publications.
- Özkan, H. (2009). *2005 hayat bilgisi 3. sınıf programı içeriği hakkındaki öğretmen görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Balıkesir ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Özkan, Z. S. (2017). *Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ordu.
- Öztürk, T., & Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.
- Pilatin, U. (2016). Ortaokul ders kitaplarındaki değerlerin göstergebilimsel açıdan incelenmesi (Doktora tezi). Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Sezer, Ö. (2005). *İlköğretim 1. kademe Türkçe ders kitaplarında değerlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Susar Kırmızı, F. (2014). 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *In Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19-45.

- Şen, Ü. (2008). 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletlediği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.
- Tahiroğlu, M. (2011). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olma değerlerinin öğretimi ve değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının belirlenmesi (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- TDK, (2018). <https://sozluk.gov.tr/>.
- Ulu Kalın, Ö. (2007). *Sosyal bilgiler öğretim programı (2004) ve 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yalar, T. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme (Doktora tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Hayat bilgisi dersi kazanımlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(7), 849-858.
- Yıldırım, A. (2006). *Yeni ilköğretim programına göre hazırlanmış hayat bilgisi ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi (Elazığ ili örneği)* (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Extended Summary

1. Introduction

Textbooks prepared in accordance with primary education curriculum serve as an effective source not only for the students but also for the teachers. Because the teacher could find the information to be taught in the course available in the textbooks. However, it is very important the reflection of the curriculum in the textbooks here. Textbooks must be consistent with the general philosophy of national education and the content of the curriculum. When teachers want to give additional information to students, they can use other materials and technological tools in parallel with the curriculum and textbooks. Because the additional materials and educational materials used increase the effectiveness of education (Yıldırım, 2006). As stated above, since the tools and materials play an important role in supporting education, the preparation of the tools and materials that can serve this purpose enriches the teaching process, makes learning more permanent and learning accelerates in this way. On the other hand, supporting the learning-teaching process with tools and materials and using methods and techniques suitable for teaching purposes are important factors for achieving the targeted achievements (Gülener, 2010).

Whether the issue of values specified in the curriculum and the values desired to be acquired by the students in the textbooks match with each other is a remarkable problematic. On the other hand, it is an important issue whether the textbooks have the quality and content that can bring the values specified in the curriculum to the students. In this respect, it is important to determine / examine the compatibility of life science textbooks with life science teaching programs and to make the course more efficient in terms of values education.

2. Method

This research is a qualitative study aimed at revealing the status of the values specified in the life science curriculums in the life studies textbooks. In the study, it was investigated whether the values specified in the life science curriculums correspond to the textbooks. In this context, the place of values in life science curriculums have been investigated, and the issue of whether the life science curriculum meets the values in the life science curriculums have been addressed. Document examine method was used in the research. The population of this research constitutes life science textbooks which were taught in primary schools at 2018 - 2019 academic years in Turkey. Taking into consideration that the whole materials can be accessible and the necessity of analyzing all materials, the life science textbooks, which is taught in the first, second and third grades at 2018 - 2019 academic year in Turkey, were determined as the documents to be studied on.

In the analysis of qualitative data, descriptive and content analysis techniques were used. Data were analyzed by using the NVivo qualitative analysis program. The accuracy and reliability of the codes and themes created were tried to be increased by taking experts' opinions. The percentage of agreement between the encoders for the In our study, was calculated as 93.02%. Considering the data obtained, it is seen that the percentage of agreement is at a valid level (Miles & Huberman, 1994).

3. Findings, Discussion and Results

As a result of the research; it was determined that 574 value expressions were included in the content of the first-grade life science textbook, 583 value expressions were included in the content of the second-grade life science textbook, 1072 value expressions were included in the content of the third-grade life science textbook (universal communication publisher), 933 value expressions were included in the content of the third grade life science textbook (the ministry of national education publisher). When the textbooks are examined in detail, 241 of the value expressions in the first grade life science textbooks are included in texts, 212 in pictures / images, 78 in activities, 43 in measurement and evaluation sections. 232 of the value expressions

in the second grade life science textbooks are included in pictures / images, 199 in texts, 84 in measurement and evaluation sections, 68 in activities. 580 of the value expressions in 3rd grade life science textbooks (Universal Communication Publishing) are included in texts, 282 in pictures / images, 108 in measurement-evaluation sections, 102 in activities. 395 of value expressions in 3rd grade life science textbooks (MEB Pub.) are included in texts, 213 in activities, 211 in pictures / images, 114 in measurement and evaluation sections.

It was observed that the responsibility, self-control, social values were commonly used values in the first-grade life science textbooks and the responsibility, self-control, helpfulness values were the common values in the second-grade life science textbooks.

Etik Beyannameesi

Bu makalede “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen bütün kurallara uyduğumuzu, “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi, hiçbir çıkar çatışmasının olmadığını ve oluşabilecek her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu beyan ederiz.

Araştırma makalesi: Erbaş, A. A., & Başkurt, İ. (2021). Hayat bilgisi öğretim programındaki değerlerin hayat bilgisi ders kitaplarına yansımaları durumu. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 785-813.